

Quan Massagra

No sé com estava el català durant l'època de Franco. No vaig viure la persecució del català, si és que n'hi va haver, que suposo que sí". Al mes de setembre, en plena polèmica sobre la presumpta persecució del castellà a Catalunya, José María Aznar feia aquestes declaracions en una entrevista concedida al diari *La Vanguardia*. Unes frases que van provocar sorpresa i indignació no sols per la total ignorància històrica que destil·laven, sinó per qui les pronunciava: la persona que feia escassament tres mesos havia estat a punt de convertir-se en president del govern espanyol.

Tres anys abans d'aquestes paraules del líder del Partit Popular, unes declaracions similars de l'acadèmic de la llengua espanyola, Gregorio Salvador, havien motivat dos historiadors catalans a donar una resposta documentada als intents de negació de la realitat històrica més recent. Fa dues setmanes que ja és a la venda el resultat d'aquella inquietud; el llibre es titula *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, 1936-1975*, de Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroja. Es tracta d'un recull de més de 800 episodis repressius contra el català i la cultura catalana en els àmbits més diversos, tots ells escaiguts durant el franquisme. La relació no és exhaustiva, però sí suficientment demostrativa. "Aquesta obra —diuen els autors en el pròleg— recull una primera relació de proves de la persecució... si es feia de manera exhaustiva, podria multiplicar-se amb un nombre extraordinari d'exemples". Per confeccionar-la els autors han utilitzat com a fonts desenes de testimonis personals —sempre que es poguessin provar documentalment—, arxius de bisbats, fonts documentals d'ajuntaments i bibliografia de tot tipus.

Els dos historiadors destaquen, tal com indica el pròleg del llibre, que l'estratègia contra la llengua catalana fou fruit d'una planificació metòdica que no sortia d'un *cuarto de banderas*, sinó de cercles intel·lectuals. En la primera fase del franquisme despunta, en aquest sentit, el paper del catedràtic de filologia de la Universidad de Madrid, Antonio Tovar, que també fou sots-secretari de Premsa i Propaganda fins al maig del 1941. Això sí, amb l'inestimable "pétainisme" (sinònim de col·laboracionisme) de molts intel·lectuals catalans. El llibre reproduïx un fragment d'un discurs pronunciat per Eugeni d'Ors a Reus l'any 1939, que és molt aclaridor sobre aquesta actitud col·laboracionista: "No es solamente imperativo de elemental cortesía y comunidad nacional el que yo os hablo hoy con otra habla dife-

Igual que Franco, però a l'inrevés?

Un llibre de recent aparició demostra la brutal persecució del català durant el franquisme.

rente a la que hubiera empleado en otros años; es convicción plena e íntima de que el habla nuestra, momentáneamente al menos, se ha vuelto inepta para todos los menesteres de cultura, como el templo profanado es inepto para que en él celebre el sacerdote sus ritos litúrgicos".

Reprimint-se ells mateixos. La primera constància documental de la repressió franquista sobre la cultura catalana és del mes d'agost del 1936, a Mallorca, única regió dels Països Catalans on la rebel·lió feixista s'imposa des del primer moment. Un mes després de l'aixecament, les noves autoritats suprimeixen les revistes culturals en català: *La Nostra terra*, *L'Almanac de les Lletres*, *Bolletí del*

ARXIU

El franquisme va lluitar intel·ligentment contra la llengua. El règim va impedir l'adaptació del català a l'activitat dels mitjans de comunicació.

n era Mazapán

Diccionari de la Llengua Catalana, etc. Paral·lelament comencen a l'illa les disposicions que obliguen a usar el castellà a l'escola i en la vida pública. Per incidir en els usos lingüístics privats dels mallorquins llacen una nova consigna: "Si eres español, habla español".

El llibre revela també accions repressives contra el català, ja en la mateixa rereguarda franquista abans d'acabar la guerra. És el cas de Joaquim Rivera Barnola, que fou multat pel governador civil de Sant Sebastià amb 250 pessetes "por haber celebrado a las 14 horas del 27 del actual (juliol) una conferencia telefónica desde el hotel Europa en dialecto catalán". Un altre català, Juan Merida, va haver de pagar 50 pessetes de multa a Sevilla "por su falta de patriotismo y descortesía al hablar el

Pompeu Fabra. Una obsessió pel règim.

CARME PUÉRTOLAS

Joan Villarroya (Badalona, 1953). És coautor del llibre juntament amb Josep Maria Solé Sabaté.

Josep Maria Solé Sabaté (Lleida, 1950). També ha publicat diverses obres sobre el període 1936-39 a Catalunya.

dialecto catalán en el comedor del Hotel Itálica en presencia de otros comensales de nacionalidad española" (10-III-1938).

Solé i Villarroya també reproduïxen un fragment del llibre de Teodor Llorente *Los valencianos en San Sebastián* en què l'autor explica com en una sola tarda una mateixa patrulla de guàrdies cívics van detenir (desembre del 1937), 14 valencians residents a la ciutat basca que, tot i ser franquistes, parlaven entre ells en valencià.

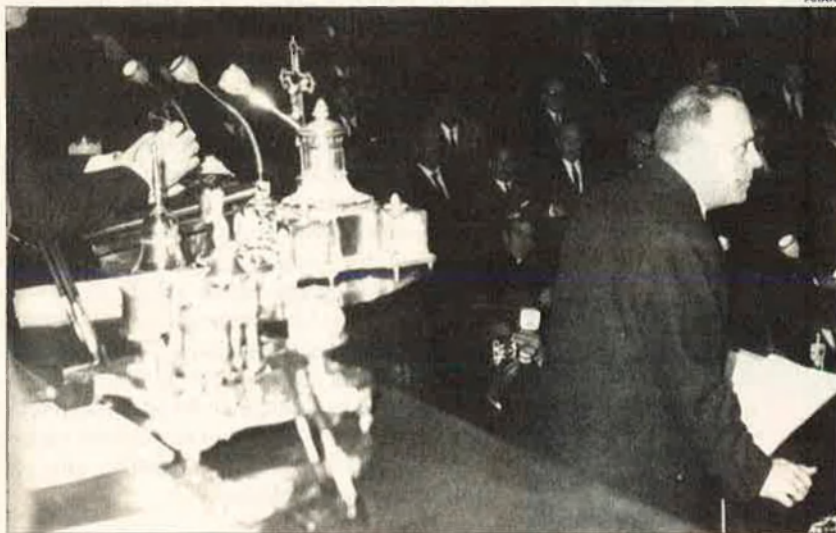
Els dos historiadors aporten també un interessant document que prova que la repressió contra el català es va estendre dins mateix de la Falange. Es tracta de l'ordre general número 32, dictada pel cap provincial de la Falange a Girona, Julio Iglesias-Ussel, que recorda als militants l'obligatorietat de parlar sempre en castellà "entre los camaradas", una qüestió "de la que se hace gran olvido". Iglesias disposa igualment que per a fer complir l'ordre en els locals de la Falange no es posarà cap rètol que ho recordi, "pues supondría una ofensa para los que entran y demostraría que son muchos los que lo olvidan".

Ús públic i persecució sistemàtica.

L'acció del franquisme contra qualsevol ús públic de la llengua catalana —teatre, cançó, mitjans de comunicació, retolacions, literatura popular— fou especialment intensa. Solé i Villarroya recullen centenars d'actuacions repressives en aquest terreny. El 20 d'octubre de 1940 les noves normes de censura prohibeixen el català al cinema. En el camp del cinema, una ordre ministerial de 1941 rebla el clau, per si calia: "queda prohibida la proyección cinematográfica en otro idioma que no sea el español". El juliol de 1941 el nou reglament de telègrafs prohibeix l'ús del català. La persecució traspasa les fronteres de l'estat espanyol diverses vegades, especialment en el camp de la comunicació. El règim no pot tolerar ni l'existència d'una emissió quinzenal en català que programa la BBC anglesa des del 1947. En 1955 les pressions de l'ambaixada espanyola a Londres tenen èxit i la BBC suprimeix l'emissió.

Moltes de les companyies teatrals catalanes existents abans de la guerra desapareixen a partir del 1939. Des del 1943 el teatre més popular és traduït i representat en castellà. A tall d'exemple, la Ventafocs es va convertir en *La pobre Cenicienta*, els Pastorets van esdevenir *Los pastorillos*, i l'aventurer Massagran va canviar de nom amb una traducció doblement absurda: *Las aventuras de Mazapán*.

El grotesc arriba als seus límits en una nota de l'ajuntament franquista de Torelló adreçada a la població al gener del 1940: *"Por no haber sido posible obtener la autorización de la superioridad para la representación en catalán de Los pastorcillos, se representaran los mismos en castellano. Debido a la premura del tiempo, no han podido prepararse los actores para poder salir airosos de los papeles. Por ello se ruega al público que en caso de tener algun deslíz en la traducción directa, no lo tomen a mal ni a chacota, sino*

con la buena compostura que merece nuestro idioma patrio".

La retolació de comerços i empreses també va ser objecte de persecució. Criden l'atenció dos casos particulars: en primer lloc, el d'un comerciant de Badalona que, l'any 43, rebé una notificació que l'instava a traduir al castellà el rètol del seu taller-magatzem (Mosaics Fornaguera) amb aquest afegit tan significatiu: *"Esta delegación lamenta que a 4 años después de la Liberación tenga que hacer advertencias de esta índole"*. En segon lloc el de la Llibreria les Voltes que, al 1963, va veure com li denegaven la inscripció al registre d'aquest nom perquè *"no podrán ser admitidas las denominaciones en idioma extranjero"*.

Però el règim també intervé en els usos lingüístics privats. En la correspondència: en 1939, l'alcalde de Mollet publica un ban obligant els ciutadans a dipositar la correspondència privada en sobres oberts i redactada en espanyol per a poder-hi aplicar la censura militar. En les celebracions familiars: aquest mateix any, la comandància militar de Mataró imposa una multa de 500 pessetes a Antoni Marfà Serra *"por permitirse confesionar unos recordatorios de primera comunión en el dialecto catalán y no en castellano, lengua oficial de España"*. En les relacions la-

Manuel Fraga Iribarne, ministre d'Informació i Turisme, presentant la Llei de Premsa davant les Corts franquistes (1966). En virtut d'aquesta normativa la premsa catalana va patir multitud d'entrebancs, multes i tancaments. El llibre recull també una frase antològica de Fraga pronunciada el 1968 (vegeu requadre).

borals: l'any 40, a les fàbriques de Sant Feliu de Llobregat, hi instal·len rètols que prohibeixen explícitament als obrers de parlar en català; i també en les converses de carrer: el llibre de Solé i Villarroya documenta una denúncia formulada pel ciutadà Vicente Ferrer Biosca i adreçada a l'alcalde de l'Hospitalet de Llobregat, queixant-se d'haver sentit com un guàrdia urbà parlava amb un taxista en català i recordant la normativa que prohibeix terminantment als funcionaris d'actuar d'aquesta manera.

Secessionisme, Lleida, Tortosa i Alacant.

Una de les línies d'intervenció més clares del franquisme en l'estratègia de debilitament del català va ser l'aposta pel secessionisme territorial i lingüístic. I des del primer moment: el 19 de maig del 1939 una autoritat del règim pronuncia un discurs en què afirma que Lleida és una ciutat que té tant de catalana com d'aragonesa, que per això s'hi balla tant la jota com la sardana, i que *"además de sentir-se espanola es la población mas aragonesa fuera de Aragón"*. El fals *leridanismo* creat pel franquisme és una constant al llarg del període analitzat. En 1944, l'Institut de Estudios Ilerdenses publica una bibliografia *"en dialecto valenciano"* sense fer cap referència a la llengua catalana. En 1948, l'ex-ministre de Justícia, Eduardo Aunós, declara a *La Mañana*: *"Lérida no es catalana en grado máximo. En realidad incluso nuestra propia habla no es más que una especie de dialecto situado entre el castellano y el catalán"*.

En 1966 el Ministerio de Educació autoritza tres llibres de batxillerat en què Lleida no forma part de Catalunya, sinó d'una anomenada Región del Valle del Ebro. Aquesta edició és abonada per l'aparició d'un informe oficial sobre la dicisió territorial en què es pretén segregat Lleida de Catalunya perquè formi part de la regió del Valle del Ebro. I entre 1960 i 1966 es fan fins a sis estudis oficials en què es proposa la incorporació de Lleida a l'Aragó.

Alacant i Tortosa també van ser víctimes, en major o menor grau, d'aquesta estratègia. Solé i Villarroya mencionen el sorgiment de la "teoría de la alicantinidad" a final dels anys 50, inventada per Vicent Ramos. Segons aquesta teoria, Alacant és un territori que no té res a veure amb València i que, lingüísticament, atesa una forta castellanització, tampoc no té lligams amb el País Valencià. La cobertura intel·lectual, ve de l'Institut de Estudios Alicantinos.

I amb Tortosa passa el mateix: en 1966 el bisbe Manuel Moll Salord escriu al butlletí oficial que la llengua vernacla de la diòcesi no és el català sinó el castellà. Però el foment del *tortosismo*, a vegades va servir per a es-

quivar la censura franquista: l'any 40 el Club Excursionista de Gràcia aconsegueix de fer un acte públic en català davant el delegat governatiu amb l'argument que el conferenciant, l'historiador Enric Bayerri (de Tortosa) no parla en català, sinó en tortosí.

L'altre gran front secessionista es basa en l'atac sistemàtic a l'obra unificadora de Pompeu Fabra. Així, en 1941 —un dels moments més durs de la repressió— autoritzen la publicació de les *Obres Completes* de Verdaguier sempre que no se segueixi l'ortografia fabriana, sinó la de mossèn Cinto. Juntament amb l'autorització administrativa, un tampó específica: "*Autoritzada con la ortografía de la época*".

Fabra és una obsessió per als franquistes des de la seva entrada a Barcelona. Al gener del 1939 la seva casa de Badalona és saquejada i la seva amplíssima biblioteca particular, cremada al mig del carrer. Quan, al 1948, Fabra mor a l'exili la notícia és prohibida per la censura. Als familiars, no els admeten cap esquela als diaris, i també prohibeixen un article sobre el mestre que pensava publicar *Destino*. En 1955 el franquisme ja considera perduda l'herència fabriana i permet la publicació d'un volum de la seva obra *Converses filològiques* amb aquestes paraules: "*cada día son menos los interesados en estos temas*".

L'Església. Un dels àmbits en què la resistència a la persecució és més forta és l'Església. Les ordres del govern franquista són clares. En una carta confidencial als bisbes de les diòcesis catalanes i basques, datada del 14 de març de 1940, el ministre de Governació Ramón Serrano Súñer transmet instruccions molt concretes. A les parròquies rurals més petites es podrà usar la llengua vernacla dels fidels transitòriament en els usos religiosos, fins que a través de l'escola tothom sàpiga suficientment el castellà. A les capitals, pobles d'importància i altres parròquies rurals, la llengua haurà de ser el castellà des del primer moment. Qualsevol transgressió haurà de ser comunicada a l'autoritat.

Aquestes normes van ser transgredides contínuament per un bon ombre de capellans catalans, malgrat les advertències dels bisbes, les denúncies de la policia i les multes sovintejades. Solé i Villarroya recullen en el llibre desenes d'exemples d'aquesta resistència. És d'especial interès la correspondència a tres bandes entre el bisbe de la Seu d'Urgell, Justí Guitart, el ministre de Governació i el nunci del papa a Espanya, que posa en evidència la voluntat del govern franquista de foragitar el català també de les esglésies, però amb mecanismes menys radicals i més progressius que no en els altres àmbits de la vida pública i privada.

Eduard Voltas

L'actor Pau Garsaball va ser multat amb 10.000 pessetes l'any 1963. El motiu: usar una petita cinta amb els colors de la senyera.

Algunes perles

1939. Un redactor del diari *El Pirineo*, de Girona, fa la ressenya d'un casament amb la clàssica felicitació llatina "*ad multos annos*". El censor, Fernández Moreján, ratlla l'expressió amb llapis vermell i hi escriu: "*No se puede escribir en catalán*". A la vegada exclama: "*Ya vuelven a estar aquí los rojos separatistas*".

1946. Els dies 11, 12 i 13 de febrer estudiants catalanistes o amb antecedents familiars republicans de la Universitat de Barcelona són interrogats per membres del SEU en una sala de la universitat presidida pels retrats de Franco, José Antonio, Hitler i Mussolini. El cap del SEU de la Facultat de Dret, Pablo Porta (posteriorment president de la Federació Espanyola de Futbol) i altres "seuistes" els amenacen amb pistoles i els colpejen, torturen i apallissen amb porres de goma i ferro, i amb cops de puny a la cara i punxades amb agulles metàl·liques. Un dels interrogats, Josep Carrasco, en surt amb una congestió pulmonar i vòmits de sang.

1963. Multa de 10.000 pessetes imposada a l'actor Pau Garsaball per haver col·locat una petita cinta amb els colors de la bandera catalana en el fèrretre de l'actriu Maria Vila. Raó: "*Ostentación de emblema capaz de alterar el orden publico*".

1964. 11 de Setembre, Diada Nacional. Pere Català i Roca publica al *Diario de Barcelona* una col·laboració sobre el llibre de Santiago Albertí *L'Onze de Setembre*. L'article supera la revisió interna del diari i la censura governativa. A la tarda, alguns dels detinguts pel fet d'acudir al monument a Rafael Casanova declaren que ho han fet moguts per la lectura d'aquest article. L'autoritat no deixà escriure més Català i Roca al Brusi.

1968. Paraules textuals del ministre d'Información y Turismo, Manuel Fraga Iribarne: "*Cataluña fue ocupada por Felipe IV, fue ocupada por Felipe V, que la venció, fué bombardeada por el general Espartero, que era un general revolucionario, y la ocupamos en 1939 y estamos dispuestos a volverla a ocupar tantas veces como sea necesario y para ello estoy dispuesto a coger de nuevo el fusil. Por consiguiente, ya saben ustedes a qué atenerse, y aquí tengo el mosquete para volverlo a utilizar*".

(Aquestes perles han estat extretes també del llibre de Josep Maria Solé Sabaté i Joan Villarroya).

E. V.